

Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal (Atatürk)

29 Eylül 1913'te Bulgarlarla İstanbul Antlaşması imzalandıktan sonra **Mustafa Kemal** Bey, 27 Ekim 1913'de Sofya'ya askerî ataşe olarak atandı. Bu göreve 11 Ocak 1914'te verilen ek bir görevle Belgrad ve Çetine askerî ataşeliği de dahil edildi. 1 Mart 1914'te yarbaylığa terfi etti. 28 Temmuz 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında askerî ataşe olarak bulunduğu Sofya'da savaşın gelişmelerini yakından takip etti. 1914'te arkadaşı **Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey**'e yazdığı bir mektupta savaşın uzun süreceğini, girmekte geç kalınmayacağını ve bundan korkup acele edilmemesi gerektiğini vurguladı. Muhtemelen 1914 Kasım veya Aralık'ında da **Salih (Bozok) Bey**'e yazdığı bir mektupta Almanların bu savaşı kazanacaklarına kesinlikle inanmadığını belirtti.

Osmanlı Devleti'nin 11 Kasım 1914'te resmen savaşa girmesiyle Sofya'da kalmak istemedi. Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili **Enver Paşa**'ya bir mektup yazdı ve aktif bir görev almak arzusunu "*Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde ateş hatlarında bulunurken, ben Sofya'da ataşemiliterlik yapamam...*" sözleriyle ifade etti. Bu mektuptan kısa bir süre sonra Enver Paşa'nın Sarıkamış dönüşü Erzurum'dan Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgraf emri üzerine Tekirdağ'da kuruluş halinde bulunan 19. Fırka Kumandanlığına 20 Ocak 1915'te atandı. 2 Şubat 1915'te Tekirdağ'a geldi. Fırkanın talep edildiği tarzda kuruluşuna zaman kalmadan İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazı'nda tehditkâr bir vaziyet almaları üzerine fırkanın sadece 57. Alayı ile 25 Şubat 1915'te Maydos'a hareket etmeleri emrini aldı. Ece Limanı, Seddü'l-Bahir ve Morto Limanı dahil arasındaki sahilin muhafazasını 19. Fırka Kumandanlığı üzerinde kalmak üzere Maydos Mıntıkası Kumandanı olarak üstlendi. İtilaf Devletlerinin 25 Nisan 1915'te Arıburnu, Seddü'l-Bahir ve Kumkale'ye asker çıkarması üzerine inisiyatifini kullanarak fırkasını Kemalyeri'nden harekete geçirdi. Giderek artan düşman kuvvetlerinin ilerlemesini Kocaçimen ve Conkbayırı (Çanak) mevkiğinde verilen savunma savaşlarıyla durdurmayı başardı. 26 Nisan'dan 19 Mayıs'a kadar Arıburnu Cephesi Kumandanı olarak (17 Mayıs 1915'te 19. Fırka Kumandanlığı görevine geri döndü.) saldırı ve savunma savaşlarıyla giderek artan düşman birliklerinin ilerlemelerine fırsat vermedi. Onları kararlı ve sorumluluktan çekinmeyen yüksek komuta yeteneği ile Arıburnu'nun daracık şeridinde kalmaya mahkûm etti. 1 Haziran 1915'te albaylığa terfi etti. Düşmanın hareketlerini Conkbayırı istikametinde ağırlık kazandırması üzerine bölgenin tek komuta altına alınması tavsiyesinde bulundu ve 8 Ağustos 1915'te Anafartalar Grubu Kumandanlığına atandı. 9 Ağustos'ta başlayan ve I. Anafartalar Muharebesi adını alan savaşta emrindeki kuvvetleri Anzaklara karşı harekete geçirdi. Türk askeri üzerindeki mevcut kuşatmayı kaldırarak düşman saldırılarını durdurdu. Kireçtepe ve Azmak arasındaki İngilizleri Tuzla Gölü'ne kadar sürdü. 10 Ağustos'ta Conkbayırı'ndaki yoğun çarpışmalar sırasında göğsüne bir şarapnel parçası isabet etti ve göğsündeki saati parçaladı. Bu saati daha sonra V. Ordu Kumandanı Liman von Sanders Paşa'ya hediye etti. 21 Ağustos'ta başlayan II. Anafartalar Muharebesi'nde Kocaçimen ve Conkbayırı'nı ele geçirmek isteyen düşman kuvvetlerinin teşebbüsünü bir daha taarruza cesaret edemeyecek şekilde sonuçsuz bıraktı. Bu arada rahatsızlandı. 10 Aralık'ta Anafartalar Grubu Kumandanlığını **Fevzi (Çakmak) Paşa**'ya bırakarak cepheden ayrıldı. Çanakkale Savaşlarındaki başarısıyla "*İstanbul'u Kurtaran Kumandan*", "*Arıburnu ve Anafartalar Kahramanı*" olarak anılan ve tarihe mal olan bir isim oldu. Yine onun bu savaşlardaki başarısı İngiliz resmî Tarihçisi Cecil Faber Aspinall-Oglander'in 1929 ve 1932'de yayınlanan iki ciltlik "*Military Operations, Gallipoli*" adlı eserinin bir yerinde şu takdir sözleriyle kayda geçti: "*Tek bir kumandan tarafından sarf edilen gayretin ayrı ayrı üç defa yalnız bir harbin veyahut bütün harekât-ı harbiyenin neticesi üzerine değil, bir milletin mukadderatı üzerine bu*

derece müessir olduğu tarihte görülmemiştir."(Bu eser, 21 Mayıs 1932'de İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir George Rusell Clerk tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Çankaya Köşkü'nde İngiliz hükümeti adına ithafı olarak takdim edilmiş, eseri memnuniyetle kabul eden Mustafa Kemal Paşa, büyükelçiye harekât hakkında kitaptaki haritalar üzerinden açıklamalarda bulunmuştu.) Mustafa Kemal Bey, Çanakkale'den ayrıldıktan sonra bir süre İstanbul'da kaldı ve bazı işlerini yoluna koymak üzere Sofya'ya gitti. Burada iken karargâhı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Kumandanlığına atandığını öğrendi. 27 Ocak 1916'da Edirne'ye gelerek kolordunun komutasını ele aldı. Kolordusunun Doğu Cephesi'nde görevlendirilmesi üzerine 11 Mart'ta Edirne'den ayrıldı. 27 Mart'ta karargâh erkânıyla Diyarbakır'a geldi. 1 Nisan'da generalliğe terfi etti. Bitlis ve Muş'u ele geçiren Ruslara karşı iç hat manevrasını uygulayarak bu iki şehri kurtardı ve Rus ordusunu geri çekilmeye mecbur bıraktı. Bu sırada 7 Kasım-25 Aralık 1916 tarihleri arasını kapsayan günlük notlar tuttu. (Daha sonra yaveri **Şükrü Tezer**'e verdiği bu notlar Atatürk'ün Hatıra Defteri adıyla **Türk Tarih Kurumu** tarafından yayımlandı.) 1916 yılı sonlarında izinli olarak İstanbul'a giden **Ahmed İzzet Paşa**'nın komutasındaki 2.Ordu'ya bir süre vekâlet etti. Şubat 1917'de "Hicaz Kuvve-i Seferiyesi" adı altında kurulacak olan yeni bir orduya komuta etmek emrini alınca Şam'a gitti. Ancak bu ordunun teşkilinden vazgeçilmesi üzerine 7 Mart 1917'de 2. Ordu Kumandanlığına vekâleten atandı. Görevi 16 Mart'ta asalete çevrildi. Bu arada Filistin ve Bağdat üzerine yapılacak seferler için Yıldırım Ordular Grubu adıyla bir ordular grubu teşkil edildi ve başına da Alman General **Erich von Falkenhayn** getirildi. Mustafa Kemal Paşa da bu gruba dahil olan 7. Ordu Kumandanlığına 5 Temmuz 1917'de atanarak Halep'e geldi. Ancak General Falkenhayn'ın askerlik ve iç politika noktasında takip ettiği usul, tavır ve hareketini beğenmediğinden anlaşmazlığa düştü. Generalin Sina Cephesi'ne bir taarruz planını paylaşmayarak görüşlerini kapsamlı bir rapor haline getirdi. I. Dünya Savaşı'nın önemli belgelerinden biri olan ve siyasi nitelik taşıyan bu raporu hem Başkumandanlık Vekâletine hem de Sadrazam **Talat Paşa**'ya gönderdi. Görüşlerine önem verilmemesi üzerine 7. Ordu Kumandanlığından çekildi. Merkezi Diyarbakır'da olan 2. Ordu Kumandanlığına tekrar tayin edildiyse de bu görevi de reddetti. 11 Ekim'de izinli olarak İstanbul'a gitmek üzere Halep'ten ayrıldı ve 15 Ekim'de İstanbul'a geldi. 7 Kasım'da Genel Karargâh emrine verildi. Bu arada Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın Veliâht **Vahideddin**'in Almanya seyahatine ordu temsilcisi olarak katılma önerisini kabul etti. 15 Aralık 1917'de veliâht ve oluşturulan heyetle Almanya'ya gitmek üzere İstanbul'dan hareket etti. Heyet, 19 Aralık'ta Alman Genel Karargâhının bulunduğu Bad Kreuznach'a geldiğinde Kaiser II. Wilhelm, Alman Orduları Başkumandanı Mareşal Paul von Hindenburg ve 7. Ordu Kurmay Başkanı General Erich Ludendorff tarafından karşılandı. Almanya seyahati sırasında Alsas bölgesindeki Güney-Batı Cephesi ve Essen'deki Baron Gustav Krupp von Bohlen'in sahibi olduğu Krupp Fabrikaları ziyaret edildi. 23 Aralık'ta Berlin'e geçildi. Heyet on gün kadar Kaiser Wilhelm'in konuğu olarak Adlon Oteli'nde ağırlandı. 1 Ocak 1918'de İstanbul'a hareket edildi. Mustafa Kemal Paşa heyette askerî müşavir ve tercüman olarak bulunan Albay **Naci (Eldeniz) Bey** de olduğu halde Vahideddin'in kompartimanında birkaç kez bir araya geldi. Bu toplantılarda Almanya'nın sanıldığı kadar güçlü olmadığını savaşı kaybetme ihtimalinin büyük olduğunu askeri değerlendirmeleriyle ortaya koydu. Almanya hakkında mevcut ve gelişen düşüncelerini Sofya'da kendilerini karşılamaya gelen Büyükelçi **Ali Fethi (Okyar) Bey**'e "*Şuna kesin olarak inandım ve yerinde gördüm ki Almanya savaşı kaybetmiştir. Biz ne yapıp yapıp ayrı bir barış imzalamalı savaştan en az zararla sıyrılmalıyız*" sözleriyle açıkladı. Ayrıca 21 gün süren bu seyahat boyunca geleceğin padişahını yakından tanıma fırsatı buldu.

İstanbul'a döndükten sonra böbreklerinden rahatsızlandı. Tedavi olmak için Viyana ve Karlsbad'a gitti. Karlsbad'da iken 30 Haziran-27 Temmuz 1918 tarihleri arasını kapsayan ve geleceğin Türkiye'sinin siyasî ve sosyal inkılâplarının fikri tohumlarına ait düşüncelerinin yer aldığı hatıralarını kaleme aldı. Bu arada V. Mehmed Reşad'ın ölümü üzerine 4 Temmuz 1918'de tahta çıkan VI. Mehmed Vahideddin'in Yaver-i Ekremi Ahmed İzzet Paşa'nın daveti üzerine 2 Ağustos

1918'de Viyana'dan İstanbul'a döndü. Yeni padişah ile dört kez bir araya gelip görüştü. 7 Ağustos 1918'de yeniden Filistin'de bulunan 7. Ordu Kumandanlığına atandı. Nablus'taki karargâhına gelerek komutayı ele aldı. Filistin ve Suriye üzerindeki üstün düşman kuvvetlerine karşı yer yer savaşa devam ederek geri çekilme taktiği ile orduyu yıpratmadan Şam bölgesine intikal ettirdi. Bu arada geri çekilen düzensiz birliklerle Şam bölgesinin savunulamayacağını, Rayak'ın kuzeyinde savunmaya geçilmesini önerdi. Şam'ın 30 Eylül'de düşmesi üzerine önerisi dikkate alındı ve bütün kuvvetlerin Rayak bölgesinde toplanarak kumandası altında yeniden düzenlenmesi emri verildi. 15 Ekim 1918'de Halep'e geldi. Önce Halep'te sonra Halep'in kuzeyinde savunma hattı kurdu. 26 Ekim'de Halep'te taarruza geçen düşmanı püskürttü. Halep'in kuzeyi ile Antakya hattını tutarak Anadolu yolunu kapadı. 30 Ekim 1918'de **Mondros Mütarekesi**'nin imzalanması ve Alman kumandanlarının Suriye Cephesi'nden ayrılmasıyla Adana'ya gelerek Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığını **Liman von Sanders Paşa**'dan 31 Ekim'de devraldı. Mütarekenin orduya tebliğiyle açık olmayan ve çeşitli yorumlara yol açabilecek noktalarının uygulamadaki muhtemel zararlarını önlemek için yetkilileri uyardıktan çekinmedi. Ancak kararsızlık ve zaaf içinde olan hükümet bu eleştirilerden rahatsız oldu. Sonunda padişah iradesiyle Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı 7 Kasım 1918'de kaldırıldı, kendisi de Harbiye Nezareti emrine alındı. Bu haberin 10 Kasım'da tebliği üzerine aynı günün akşamı Adana'dan ayrılarak 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi.

Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı sırasında başarılı hizmetlerinden dolayı 1 Şubat 1915'te Üçüncü Rütbeden Osmanî Nişanı, 23 Mart 1915'te Bulgaristan Hükümeti tarafından Saint Aleksandr Nişanı'nın Komandör Rütbesi, 30 Nisan 1915'te Gümüş İmtiyaz Madalyası, 15 Temmuz 1915'te Harp Madalyası, 1 Eylül 1915'te Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası, 28 Aralık 1915'te Alman Demir Salip Nişanı, 17 Ocak 1916'da Muharebe Altın Liyakat Madalyası, 27 Temmuz 1916'da Avusturya-Macaristan Üçüncü Rütbeden Muharebe Liyakat Madalyası, 12 Aralık 1916'da İkinci Rütbeden Mecidi Nişanı, 1 Şubat 1917'de İkinci Rütbeden Osmanî Nişanı, 9 Eylül 1917'de Alman Birinci ve İkinci Demir Salip Nişanları, 9 Eylül 1917'de Avusturya-Macaristan İkinci Rütbeden Muharebe Liyakat Madalyası, 16 Aralık 1917'de Birinci Rütbeden Kılıçlı Mecidi Nişanı, 19 Şubat 1918'de Alman İmparatoru tarafından Kron de Prus Nişanı, 23 Eylül 1918'de Fahri Yaver unvanı ile taltif edildi.

Serpil SÜRMEİ

KAYNAKÇA

Akşam, 28 Mayıs 1932, No:4895.

ATAY, Falih Rıfki, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

AYDEMİR, Şevket, **Tek Adam Mustafa Kemal, I, 1881-1919**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Türk İstiklâl Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962.

BORAK, Sadi, **Atatürk'ün Özel Mektupları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1998.

GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, TTKB, Ankara 1993.

İĞDEMİR, Uluğ, **Atatürk'ün Yaşamı, I, 1881-1918**, TTKB, Ankara 1980.

İNAN, Ayşe Afet, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, TTKB, Ankara 1983.

- Lord Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Türkçesi: Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994.
- Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halifenin Sarayında Gördüklerim**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.
- MACLEOD, Jenny, **Gelibolu'nun Öteki Yüzü**, Türkçesi: Sinem Hoccoğlu, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- MANGO, Andrew, **Atatürk**, Türkçesi: Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul 2000.
- Mustafa Kemal, **Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe**, Yay. Uluğ İğdemir, TTKB, Ankara 1962.
- On Yıllık Savaşın Günlüğü Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Günlüğü**, Haz. İsmet Görgülü, İzzettin Çalışlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Almanya Gezisi, 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- SANDERS, Liman von, **Bir Alman Paşasının Çanakkale ve Filistin Hatıraları, Askeri Tarih Encümeni'nin Cevaplarıyla Türkiye'de Beş Sene**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- ŞAHİN, Enis, **Çanakkale Savaşları Kronolojisi (3 Kasım 1914-9 Ocak 1916), Çanakkale, IV**, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Takvim-i Vekayi**, 24 Eylül 1334, No:3350.
- TETİK, Ahmet, **Sofya Askeri Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları (Kasım 1913-Kasım 1914)**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- TEZER, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, TTKB, Ankara 1995.
- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat**, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954.
- VİLLALTA, Jorge Blanco, **Atatürk**, TTKB, Ankara 1982.

03/02/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/birinci-dunya-savasinda-mustafa-kemal-ataturk/?pdf=3748> adresinden erişilmiştir